

YOLG‘ON YANGILIKLAR (FAKE NEWS) MUAMMOSI VA UNING IJTIMOIY TARMOQLARDAGI TARQALISHI

Maxmudov Akbar Muxtor o‘g‘li

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yolg‘on xabarlarini tarqatish so‘nggi yillarda ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi bilan yanada dolzarb bo‘lib qolayotganligi, ayrim foydalanuvchilar yolg‘on yangiliklarni tarqatish orqali mashhurlikka erishayotganligi, Ijtimoiy tarmoqlar asrida tarmoq foydalanuvchisi qarshisida haqqoniy axborotni yolg‘onidan ajratish masalasi haqida so‘z boradi.*

Kalit so‘zlar: *ijtimoiy tarmoqlar, foydalanuvchilar, jinoyat, guvulik berish, yolg‘on xabarlarini tarqatish, fakt, ma‘lumot.*

Bugungi kunda ommaviy axborot vositalarining xolis va adolatli, tezkor va aniq bo‘lishi uchun qat‘iy qoidalar mavjud. Misol uchun Konstitutsiyasida so‘z erkinligiga bo‘lgan huquqni quyidagi hollarda istisno qiladi: odobsizlik, ustidan kulish (bulling), tuhmat (uydirma, bo‘xton), bolalar pornografiyasi, yolg‘on guvohlik berish, shantaj, noqonuniy harakatlarga da‘vat qilish, haqiqiy tahdid va jinoyatlarga da‘vat qilish. Ijtimoiy tarmoqlar asrida tarmoq foydalanuvchisi qarshisida haqqoniy axborotni yolg‘onidan ajratish masalasi dolzarb bo‘lib turibdi. Gap faqat noaniq fakt va ma‘lumotlar to‘g‘risida emas, balki avval boshdan biron maqsadni ko‘zlab ataylab to‘qilgan yolg‘on xabarlar, ya‘ni feyklar haqida bormoqda.

Yolg‘on yangiliklar (soxta yangiliklar) - bu odamlarni chalg‘itish, jamiyat fikrini manipulyatsiya qilish yoki siyosiy maqsadlarga erishish uchun ataylabdan yaratilgan va tarqatilgan noto‘g‘ri yoki yolg‘on axborotdir. Bu muammo so‘nggi yillarda ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi bilan yanada dolzarb bo‘lib qoldi.

Yolg‘on yangiliklarning sabablari:

- Siyosiy maqsadlar: Siyosiy partiyalar yoki guruhlar o‘z raqiblarini obro‘sizlantirish, saylovlarda g‘alaba qozonish yoki jamoatchilik fikrini o‘zgartirish uchun yolg‘on yangiliklardan foydalanishi mumkin.

- Iqtisodiy manfaatlar: Ayrim saytlar yoki shaxslar yolg‘on yangiliklarni tarqatish orqali o‘z saytlariga trafikni jalb qilish va reklama daromadini oshirishga urinishi mumkin.

- Ijtimoiy motivlar: Ayrim foydalanuvchilar yolg‘on yangiliklarni tarqatish orqali mashhurlikka erishish, hazil qilish yoki jamoatchilik e‘tiborini jalb qilishni maqsad qilishi mumkin.

- Psixologik omillar: Odamlar o‘z e‘tiqodlariga mos keladigan yoki hissiy reaksiyalarni uyg‘otadigan yangiliklarga ko‘proq ishonishga moyil bo‘ladi va ularni tarqatishga harakat qiladi.

Ijtimoiy tarmoqlardagi tarqalishining o‘ziga xos xususiyatlari:

- Tez tarqalish: Ijtimoiy tarmoqlar orqali axborot tez va keng tarqalishi mumkin, bu esa yolg‘on yangiliklarning tezda katta auditoriyaga yetib borishiga imkon beradi.

- Algoritmik kuchaytirish: Ijtimoiy tarmoqlarning algoritmlari foydalanuvchilarning qiziqishlariga mos keladigan kontentni ko‘proq ko‘rsatadi, bu esa yolg‘on yangiliklarning "filtr pufagi" (filter bubble) ichida tarqalishini kuchaytiradi.

- Soxta akkauntlar va botlar: Soxta akkauntlar va botlar yolg‘on yangiliklarni tarqatish va ularning mashhurligini oshirish uchun ishlatilishi mumkin.

• Emotsionallik: Yolg‘on yangiliklar odatda hissiy reaksiyalarni uyg‘otadigan sarlavhalar va tasvirlardan foydalanadi, bu esa ularning virusli tarqalishini osonlashtiradi.

Yolg‘on yangiliklarning oqibatlari:

• Jamiyatda ishonchsizlik: Yolg‘on yangiliklar odamlarning hukumat, OAV va boshqa ijtimoiy institutlarga bo‘lgan ishonchini kamaytiradi.

• Siyosiy polarizatsiya: Yolg‘on yangiliklar jamiyatni turli guruhlariga bo‘lishi va ular o‘rtasida adovatni kuchaytirishi mumkin.

• Saylovlarga ta’sir: Yolg‘on yangiliklar saylov natijalariga ta’sir ko‘rsatishi va demokratik jarayonlarga zarar yetkazishi mumkin.

• Salomatlikka zarar: Yolg‘on tibbiy ma’lumotlar odamlarning noto‘g‘ri qarorlar qabul qilishiga va salomatligiga zarar yetkazishiga olib kelishi mumkin.

• Zo‘ravonlikka olib kelish: Yolg‘on yangiliklar nafratni qo‘zg‘atishi va zo‘ravonlik harakatlariga olib kelishi mumkin.

Yechimlar:

• Media savodxonligini oshirish: Odamlarga yangilik manbalarini tanqidiy baholashni va yolg‘on yangiliklarni aniqlashni o‘rgatish.

• Ijtimoiy tarmoqlarning javobgarligini oshirish: Ijtimoiy tarmoqlarni yolg‘on yangiliklarni tarqatishga qarshi kurashish va kontentni moderatsiya qilish bo‘yicha ko‘proq javobgarlikka tortish.

• Faktlarni tekshirish tashkilotlarini qo‘llab-quvvatlash: Faktlarni tekshirish tashkilotlarining faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va ularning xizmatlaridan foydalanish.

• Qonunchilikni takomillashtirish: Yolg‘on yangiliklarni tarqatganlik uchun javobgarlikni belgilovchi qonunlarni ishlab chiqish va amalga oshirish.

• Sun’iy intellektdan foydalanish: Sun’iy intellektga asoslangan vositalar yordamida yolg‘on yangiliklarni aniqlash va ularning tarqalishini cheklash.

• Jurnalistikaning sifatini oshirish: Jurnalistikaning sifatini oshirish, axborotning xolisligini ta’minlash va jurnalistlarning mas’uliyatini oshirish.

Yolg‘on yangiliklarga qarshi kurashish - bu murakkab va uzoq davom etadigan jarayon bo‘lib, u davlat, OAV, ijtimoiy tarmoqlar va jamoatchilikning birgalikdagi harakatlarini talab qiladi.